

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

تبیین شاخصه های بوم گرایی در معماری کوچ

فاطمه میرزائی گوگه^۱، مینو لفافچی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه معماری، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

۲- استادیار گروه معماری، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

Fatemehmirzaei3344@gmail.com

چکیده

امروزه با توجه به هجوم معماری های غیر محلی، این خطر وجود دارد که معماری های بومی هر منطقه به مرور حذف و یا فراموش شوند. معماری بومی غالباً به عنوان یک سنت بومی و محلی منتقل میشود و بیشتر بر اساس آزمون و خطا و فنون منتقل شده از نسلی به نسل دیگر است تا بر اساس علم هندسه و محاسبات دقیق. اهداف این پژوهش عبارتند از، بررسی و تعیین معیارهای بوم گرایی در معماری و همچنین بررسی اقلیم بر شکل گیری معماری بومی است. روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی- تحلیلی است که به تشریح و تبیین دلایل چگونگی بودن و چرایی مساله و بر اساس مطالعات کتابخانه ای می پردازد. نتایج در این پژوهش حاکی از آن است نگاه به طبیعت، معناداری طبیعت، طراحی مبتنی بر اقلیم، خودبسندگی و پرهیز از بیهودگی از شاخصه های معماری کوچ می باشد.

کلمات کلیدی: معماری بومی، اقلیم، طبیعت، کوچ

۱- مقدمه

امروزه با توجه به هجوم معماری های غیر محلی، این خطر وجود دارد که معماری های بومی هر منطقه به مرور حذف و یا فراموش شوند. لذا امروز باید به دنبال پاسخ این سوال باشیم که معماری بومی چگونه می تواند خود را با نیازهای امروز منطبق کرده و پاسخگوی مطالبات آینده معماری باشد؟ معماری بومی چنانچه با نگرشی تفسیری مورد توجه قرار گرفته و به باز خوانی آن پرداخته شود، می تواند آفریننده معماری هایی نو باشد. معماری بومی مظهر ارزش های اخلاقی، ملی و میهنی است که با تکیه بر اقلیم، خود را باور کرده است (مهدی زاده حکاک، ۱۳۹۹).

این نوع معماری با حفظ حرمت و تمامیت خانوادگی و حجاب زندگی شرایط آسایش را برای اعضاء خود فراهم می آورد. در حال حاضر، ورود نقشه های کلیشه ای نشانی از مذهب و فرهنگ ندارند، جای معماری اصیل و زیبایی را می گیرد که ساخته ذهن توانمند مردم هنرمند این آب و خاک بوده است. همچنین فرآیند صنعتی شدن را می توان عامل تخریب محیط زیست عنوان کرد و افزود: نقش کم رنگ معماران در سازه های شهری، سبب چالش های زیست محیطی شده است (صادقی پی، ۱۳۹۱).

خصیصه اصلی هر معماری تولید فضا، پردازش و ساخت نماهای جدید برای زندگی است که با توجه به تفکرات فرهنگی و اعتقادی هر منطقه، متفاوت است. ایجاد فرهنگ در استفاده از نیروی های طبیعی بویژه عوامل اقلیمی در امر ساختمان سازی با طراحی معماری از اهمیت زیادی برخوردار است (داوطلب و فروزانفر، ۱۳۹۹).

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

امروزه چگونگی احترام نهادن به معماری بومی و حفظ آن که گنجینه و میراثی ارزشمند بجای مانده از پیشینیان میباشد، نه تنها جای تامل دارد بلکه عدم توجه به آن جای بسی تاسف است. چرا که آنچه فرهنگ معماری گذشته به صورت یک سنت در خود داشته است امروزه تنها به صورت پیکری بی جان پیش روی ماست و طبیعتاً جوامع امروز، در پی کشف و استفاده از ارزشهای گذشته، ناگزیر به جستجو و کنکاش در شناخت ارزش های نا آشنا فراموش شده در خود است (مویدی فر، ۱۳۹۹).

جامعه عشایری سابقه طولانی در تاریخ فرهنگ ایران زمین دارد. از زمان های قدیم بخشی از مردم ایران نوعی از زندگی را برگزیدند که با استفاده از چراگاه های طبیعی به پرورش دام بپردازند. بعد از اسلام و قبل از سلسله پهلوی اکثر حکومت های ایران ریشه ایلی داشته اند، به عبارتی خاندان های شاهی از ایلات برخاستند و توسعه شهرنشینی و دگرگونی های عمده در ساختارهای اقتصادی کشور در عصر پهلوی، منجر به برهم خوردن تعادل جامعه عشایری شد. در واقع سلسله پهلوی به عنوان اولین حکومت غیر ایلی کشور بعد از اسلام، نقش مهمی در بر هم خوردن این تعادل داشت. ترکیب اجتماعی جمعیت ایران متشکل از سه جامعه متمایز شهری، روستایی و عشایری است (مشیری، ۱۳۸۰).

پس بر آن شدیم تا با شناخت بهتری از معماری بومی سرزمینمان و بررسی ضرورت توجه به معماری کوچ عشایر شاخصه های بوم گرایی، ویژگی های فرهنگی و الگوهای مطلوب بوم گرایی در این زمینه استخراج نموده تا اثرات آن بر معماری کوچ مشخص گردد (ماخذ، نگارنده).

۲- تعریف کوچ عشایر

کوچ عشایر عبارت است از جابه جایی و حرکت افراد و خانوارهای عشایری بین قلمروهای بیلاقی و قشلاقی که با هدف دسترسی به علوفه مرتعی تازه برای تغذیه احشام و دوری از گرما و سرمای شدید انجام می گیرد. کوچ عشایر معمولاً با شرکت همه افراد خانوار، بار و بنه و سرپناه قابل حمل، در قالب رده های ایلی و یا امروزه به صورت انفرادی و تک خانواری صورت می گیرد (صفی نژاد، ۱۳۷۴).

۳- بوم گرایی

اولین باری که نامی بر این پدیده معماری نهاده شد معماری خود جوش به ابداع جوزپه پاگانو بود. در اینجا منظور از خود جوش معنای تصادفی نیست، بلکه طبیعی بودن آن است. معماری را میتوان جزو یکی از هنر های کهن بشری دانست که فرا تر از هر هنر دیگری خود را با عناصر بومی، منطقه ای، فرهنگی و اقلیمی هماهنگ و همگون ساخته است (ناری قمی و دامیار، ۱۳۹۴).

معماری را خواه یا نا خواه باید حاصل فرهنگ و تمدن هر قومی بدانیم که در طی سالیان دراز از درون هر ملتی زاده شده و به تکامل و توسعه رسیده است. معماری بومی نشان دهنده سعی و تلاش انسان برای تعامل با محیط و طبیعت بوده و تجلی گر فرهنگ، تفکر، آداب و رسوم، سنن، دانش و تکنیک های مورد استفاده انسانهای گذشته و حال است (خان احمد لو، ۱۴۰۰).

اصولاً معماری بومی هر منطقه حاصل قرن ها تجربه در زمینه ساخت و ساز با استفاده از مصالح در دسترس در آن منطقه و همچنین سازگاری آن سازه با شرایط آب و هوایی آن ناحیه به اضافه هنر و فرهنگ ساکنان آن است (عابدی و همکاران، ۱۳۹۹).

معماری بومی غالباً به عنوان یک سنت بومی و محلی منتقل میشود و بیشتر بر اساس آزمون و خطا و فنون منتقل شده از نسلی به نسل دیگر است تا بر اساس علم هندسه و محاسبات دقیق. معماری بومی یک معماری متعلق به یک زمان و مکان خاص است و از جایی به جای دیگر منتقل نمی شود (زارع، ۱۴۰۰).

فلامکی معتقد است که معماری بومی یا بدیهی ساز همان معماری سنتی است و در تعریف آن می گوید: گذشته تجربی دور یا نزدیک، از طریق علائم سه بعدی خاص که هم کاربرد ملموس دارند و هم نمادین هستند و پیامی از گذشته به آینده میبرند در هماهنگی با طبیعت و از طریق به کار بستن شیوه های ترکیب و روش های ساختمانی و فونونی که بیشتر محلی هستند تا

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

جهانی، به کار رفع نیاز های کالبدی-مکانی روزمره می آید و در جزء و در کل پیش از ساخته شدن و پس از آن از طرف صاحبان سازنده اش زندگی می شود (کرد رستمی، ۱۳۹۹).

معماری بومی به مجموعه واحدهای معماری شهری گفته میشود که در راستای پاسخگویی به نیازهای اساسی انسان در تعامل با بستر محیط طبیعی خود در عین هماهنگی گرد هم آمده اند. در تعریف دیگری از معماری بومی آمده است. که معماری بومی، مجموعه ای از بناهاست که در این مجموعه، هماهنگی هایی در زمینه شکل، حجم گذاری، رنگ آمیزی، سطوح پر و خالی، مصالح و نظام های ساختمانی به چشم میخورد که میتوان از سری اصلی و اساسی در میان آنها سخن گفت (قربی و عباسپور باغابری، ۱۳۹۹).

شناخت محیط و معماری تنها با درک فعالیت های انسان در دنیای پیرامونش امکان پذیر است و هدف معماری را می توان ایجاد انگاره ای انسانی در درون شکل کالبدی دانست. بنابراین اگر بپذیریم که معماری بازتاب کالبدی زندگی بشری است، زندگی با تمام ابعاد باید دریابیم که معماری امروز و فردای ما نمی تواند بی رابطه با معماری گذشته باشد. البته عنوان مقاطعی مشخص، در واقع نه به لحاظ تغییر در مفهوم معماری بلکه در نحوه رویارویی با مسئله فضای زیستی بعد از انقلاب صنعتی است (فورمن، ۱۹۹۵).

واقعیتی که ما راناکزیر به استفاده از واژه گذشته، حال و آینده می کند، رویدادی انکار ناپذیر در بخشی از تاریخ معماری که به لحاظ و ویژگی های زمینه ساز نگرشی یک سو در برداشت از مفهوم زیستگاه برای جوامع بود. حال به منظور این جریان نامطلوب در شرایطی که شناخت عوامل مختلف محیطی و پیوندهای غیر قابل انکار آن ناممکن می نماید (ماهوتیها، ۱۳۹۹).

در تنظیم فضاهای زیستی ما نیازمند فرهنگی هستیم چرا که در واقع آنچه فرهنگ معماری گذشته به صورت یک سنت در خود داشته است، معماری بومی امروزه تنها به صورت پیکری بی جان پیش روی ماست و طبیعتاً جوامع امروز در پی کشف و استفاده از ارزش های گذشته، ناگزیر به جست و جو و کنکاش در شناخت ارزشهای نا آشنا و فراموش شده در خود است با امید به اینکه تلاش امروز ما برای آینده، یافتن راهی برای ارتباط با گذشته باشد (نژاد علی و همکاران، ۱۳۹۸).

با توجه به تعریف ذکر شده مولفه های معماری بومی عبارتند از:

جدول شماره (۱) مولفه های معماری بوم گرا

ردیف	مولفه
۱	نگاه به طبیعت و تداعی تقدس آن
۲	معناداری طبیعت در معماری
۳	طراحی اقلیمی
۴	خودبستگی
۵	پرهیز از بیهودگی

در واقع معماری بومی را حاصل انتخاب فرهنگی مردم در ارتباط با بستر معنا میکند و بر این عقیده است که تا پیش از فروپاشی مرزهای فرهنگی که در قرن نوزدهم اتفاق افتاد؛ فرمها و عناصر معماری بومی در تمامی جهان مخصوص همان منطقه دیده میشود؛ و ساختمان های هر ناحی های، حاصل وحدت میان تصور مردم با خواسته های محیط بود (میر طالبیان، ۱۳۹۹).

حسن فتحي اصولی را جهت ساختمانی بومی در نظر گرفته است که عبارتند از: احترام به انسانیت انسان و اهمیت دادن به خصوصیات او، عادت دادن او به نظر دادن و مشارکت در تصمیم گیری ها، محقق ساختن آینده نگری ها و برآوردن نیازهای او

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

برای ایجاد جامعه قناعت و عدالت، ایجاد معماری بومی تکامل یافته، با هویت و در هماهنگی با شرایط آب و هوایی، اجتماعی و اقتصادی خاص آن منطقه، مقابله با اصل تعمیم نمونه های تقلیدی تکراری در سطح روستا و سپس در سطح شهر و منطقه و پس از آن در سطح عمومی و تجدید شکل های معماری بومی و هنرهای ملی و صنایع دستی و سنتی (بهزادپور و همکاران، ۱۳۹۹).

معماری بومی از یک فرهنگ مشخص محلی سخن میگوید. فرهنگی که به دست مردم همان محل شکل میگیرد؛ رشد میکند و در رویدادهای سخت نیز تحت تأثیر قرار میگیرد؛ اما به وسیله همان مردم با فرهنگ بومی سازگاری مییابد (شاهی، ۱۳۹۹).

۴- عوامل تاثیر گذار بر معماری بوم گرا

از آنجا که در فرمت موجود محل مستقلاً برای فهرست و تعریف همه متغیرها پیش بینی نشده است، لازم است که کلیه متغیرها بلافاصله پس از طرح در مقاله به شکل کامل تعریف گردند. تفاوت های فرهنگی بوم ها و نیز اقلیم های متنوع بر کالبد و صورت فیزیکی بناها تاثیر فراوان داشته است. معماری بومی تابعی از فاکتورهای فرهنگی و قوانین فیزیکی است که آب و هوا، مواد و مصالح و فرهنگ از عوامل تاثیر گذارند (نصیریان، ۱۳۹۹).

۴-۱- آب و هوا

از مهمترین چیزهایی که می تواند مشخص کننده المان های کالبدی معماری باشد اقلیم و آب و هوای بوم است. آگاهی دانش بومی نسبت به اقلیم محل، حرکت خورشید، جهت باد های مطلوب و نامطلوب، گرمترین و سردترین روز های سال، باران و برف در منطقه و بسیاری مسائل دیگر که هریک پاسخ و راهکاری بومی در معماری منطقه پیدا کرده است که سال ها آزمون و خطا و کسب تجربه بر آنها مهر تایید می زند. این راهکارهای اقلیمی در هر بوم شکل و کالبد خاصی را به وجود می آورد که نمونه آن را در بادگیرها، شومینه ها، سرداب و حوضخانه ها، ارسی ها و بسیاری موارد مشهود در بوم های متعدد ایران می توان بررسی کرد. چنین ابتکاراتی طراحی نمی شوند بلکه بر مبنای آزمون و خطای نسل های گوناگون انتقال پیدا می کنند که معمولاً عمرشان از نظریه هایی که آن ها را توضیح دانه و از نظر علمی توجیه می کنند، بیشتر است (مرتضوی و استقلال، ۱۳۹۹).

۴-۲- فرهنگ

رفتار بومیان، شیوه زندگی و معیشتشان بر کالبد معاری تاثیر گذار است. تعداد اعضای خانواده، شیوه پخت و پز و خوردن غذا، روابط اجتماعی و خانوادگی، مراسم و اعیاد، دید و باز دیدها و ... بر اندازه و طرح اصلی منازل تاثیر بسزایی می گذارد و همین امر سبب می شود که در معماری بومی با محیط های یکسان از لحاظ اقلیم مصالح، شاهد شیوه های متفاوتی از این معماری باشیم. این مسئله را در اندرونی، بیرونی، شاه نشین و گوشواره و مطبخ و ... معماری بوم های ایران می توان مشاهده کرد (نصیریان، ۱۳۹۹).

۴-۳- محیط و مواد

در محیط محلی از مواد و مصالح در دسترس استفاده می شود. این مصالح از محیط با کمترین هزینه به دست آمده ضرری به محل وارد نکرده با آن سازگار است. نحوه بکارگیری مواد محلی در دانش معماری بوم وجود دارد. مصالح بومی سبب تنوع در فرم و طرح معماری های بومی می شود. نواحی ای که از نظر چوبی غنی هستند در آن ها معماری بومی چوبی بوجود آمده همانند آنچه در نواحی شمالی ایران دیده می شود. نواحی قیر از لحاظ چوب معماری سنگی و رسی را تشکیل داده اند همانگونه که در معماری مناطق خشک و نیمه خشک کشورمان قابل مشاهده است (گنجی صفر و نیکپور، ۱۳۹۹).

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

جدول شماره (۲) اقلیم های ایران و نوع معماری متناسب با آن

ردیف	نوع اقلیم	محدوده مکانی	ویژگی	مصالح غالب اقلیم	نمونه موردی
۱	گرم و خشک	فلات مرکزی	(۱) پلان متراکم و درونگرا (۲) دیوارها بلند (۳) ایجاد حیاط های عمیق (۴) قراردان حوض و باغچه در حیاط (۵) اهمیت بخشیدن به ایوان ها و رواق ها در بنا (۶) ایجاد بادگیرهای بلند (۷) استفاده از زیرزمین و خنکای آن (۸) استفاده از فرم ها قوسی و گنبدی در سقف بناها (۹) ضخیم گرفتن چرخها و سقف خانه ها (۱۰) تقسیم فضاهای خانه به دو بخش تابستان نشین و زمستان نشین	گل و خشت	
۲	سرد و کوهستانی	نواحی غرب و شمال غربی	(۱) ایجاد بنا به صورت مرکزی (۲) پلان بناها به صورت متراکم و فشرده (۳) سقف ها مسطح	سنگ	

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

		۴) کم بودن تعداد بازشوها				
	رنگ مصالح نما روشن و از مصالح سبک استفاده می گردد	(۱) ایوان ها عریض و مرتفع (۲) ایجاد بادگیر برای رساندن نسیم به داخل بنا (۳) ایجاد بنا بر روی پیلوت (۴) ارتفاع اتاق ها بلند	سواحل جنوبی	گرم و مرطوب	۳	
	مصالح غالب در این اقلیم چوب	(۱) بام بناها به صورت شیبدار (۲) پلان بنا به صورت برونگرا (۳) ایجاد بنا بر روی پیلوت (۴) شکل بنا ها به صورت کشیده (۵) بازشوها بلند و کشیده	کرانه جنوبی دریای خزر	معتدل و مرطوب	۴	

۵- رویکرد های معماری بومی

معماری بومی با استفاده از پتانسیل ها و دانش تولید شده در محل به وجود می آمده و به فرهنگ و خرد اجتماعی می پیوندد. این مسئله که آیا این طیف از معماری قادر است برای امروز و فردا معماری پاسخی مطلوب داشته باشد یا اینکه بایستی در دفتر تاریخ معماری جای خود را بیابد و سکوت کند را شاید بتوان اینگونه پاسخ گفت که : این امر رابطه تنگاتنگی با بوم و نحوه برخورد با آن دارد. همانگونه که ذکر شد در هر بوم نوعی هویت بومی و تمایل به بومی گرایی شکل می گیرد که بوم را به سوی حفظ و حراست از ارزش ها و داشته هایش و وفامندی و فداکاری در راه تحقق آرمان های ناشی از این هویت پیش می برد. «بوم گرایی می تواند دو رویکرد متفاوت را برگزیند: بومی گرایی مثبت ، بومی گرایی منفی» و یا در دسته بندی دیگر: بومی گرایی محافظه کارانه، بومی گرایی تفسیری (جهانگرد نژاد، ۱۴۰۰).

۶- روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش به صورت، توصیفی-تحلیلی است. که به تشریح و تبیین دلایل چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن میپردازد. برای تبیین و توجیه دلایل، نیاز به تکیه گاه استدلالی محکمی است. این تکیه گاه از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق و تدوین گزاره ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم میشود و به نتیجه گیری می پردازد.

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

۷- پیشینه پژوهش

محمدزاده میرکی در سال ۱۳۹۵ در پژوهشی تحت عنوان «بوم گرایی و ارزشهای معماری بومی پاسخگوی نیاز امروز معماری» به این مهم دست یافتند که، آغاز هزاره سوم و ورود به عصر دنیای چند جهانی، تحول و توسعه زاده شده در زمینه تمدن بشری را دارای پیامد های مثبت و منفی بسیاری نموده است. از این پیامد های چالش بر انگیز میتوان به مداخله انسان در طبیعت، کاربرد نادرست تکنولوژی، دگرگونی های زیست محیطی ناشی از این دو عامل و الگوبرداری ناشیانه از تیوریهای وارداتی اشاره کرد. پیامدهای مذکور باعث مخدوش شدن عقبه معماری و شهرسازی ما و نیز احساس بی ریشگی و انزوا شده است. از این رو خلق فضای معماری و شهرسازی با ایجاد فضای مناسب فرهنگی برگرفته از ویژگی های بوم گرایی هر منطقه میتواند پاسخگوی این پیامد های بوجود آمده باشد. این مقاله به دنبال یافتن گونه ای از معماری بومی است که بتواند در میان سیل این سبک های متنوع، جایگاه خویش را باز یابد و بتواند چگونگی طراحی فضای معماری را در یک بستر فرهنگی براساس رویکرد بوم گرایی مورد بررسی قرار دهد. برای نیل به این منظور نشان می دهیم که باید همگام با بهره مندی از مواهب توسعه و پیشرفت صنعتی و تکنولوژی، هماهنگ تر با طبیعت و در جهت حفظ محیط زیست خود عمل نماییم چرا که معماری بومی به سبب سازگاری بالا با محیط زیست، برای تامین پایداری فرهنگی و اقتصادی در دراز مدت لازم است. این جستجو با جمع آوری داده ها و اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه ای و به شکل توصیفی صورت گرفته است. در روند این پژوهش چنین نتیجه گیری شده است که در معماری بومی دو گونه نگرش وجود دارد: نگرش تفسیری یا مثبت و نگرش محافظه کارانه یا منفی. با توجه به ویژگی های هر یک می توان انتظار داشت که بومی گرایی با رویکرد تفسیری یا مثبت توانایی پاسخ گویی به مطالبات روز و انطباق با نیاز های امروز کاربران را خواهد داشت (محمد زاده میرکی، ۱۳۹۵).

در سال ۱۳۹۴، میرزایی و سجاد زاده در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش زمینه گرایی در معماری (نمونه موردی: موزه مردم شناسی قوم لر با رویکرد زمینه گرایی)» به این مهم دست یافتند که، معماری زمینه گرا که بر زمین مداری و پیوند محیط با فضا تاکید دارد و با درک پیام بستر خود شکل میگیرد و در واقع پیامی را که بستر معماری به او انتقال داده به عینیت رسانده و طراحی می کند. در نتیجه ساختمان جز کوچک از طبیعت پیرامون خواهد بود. در این نوع معماری هر بنایی بر اساس زمینه های فرهنگی اجتماعی تاریخی و کالبدی اقلیمی و شرایط خاص آن سایت و ساختمان طراحی و اجرا میگردد، بنابراین زمین اطراف موزه را میتوان به عنوان یک بخش ضمیمه به کار گرفت و در فاصله مناسبی از موزه بخشهای تجهیزاتی و خدماتی را بنا کرد. روش تحقیق این پژوهش را می توان، تحقیقی دانست که با نگاه به داشته های کهن یک شهر با پیشینه کهن درصدد توصیف یک مجموعه و به دنبال آن، در آینده ارائه راهکاری برای باززنده شدن هویت و تحلیل روند این امر دانست. (روش تحلیلی - توصیفی و تاریخی) بی شک وجود موزه به عنوان یک نهاد فرهنگی در اجتماع بسیار ضروری است فرهنگ هر جامعه یک مفهوم کلی است و تمامی ارزشها و یافته های معنوی مردمان آن جامعه را در بر می گیرد. پس فرهنگ، میراث هر قومی است که از پیشینیان بر گرفته شده و در آن تغییراتی داده شده و به نسل های بعد انتقال یافته است. هر زمان که تصمیم به ساختن موزه ای گرفته می شود مساله اساسی و مقدماتی که باید به آن پرداخت، انتخاب محل است، جایی که امکانات مختلفی را دارا بوده که هر یک به سهم خود باید به دقت مورد بررسی قرار گیرد. حال باید دید که آیا این محل در وسط شهر یا خارج از آن باشد. تا بیست یا سی سال پیش به خاطر تسهیلات رفت و آمد، مرکز شهر ترجیح داده می شد. اما با افزایش تدریجی سرعت و استفاده از وسایط نقلیه خصوصی و عمومی و سهولت رسیدن از نقطه ای به نقطه دیگری از شهر، چنین تشخیص داده شد که استقرار موزه در مرکز شهر دیگر چندان اهمیتی در بر نخواهد داشت. موزه باید همیشه از همه نقاط شهر با وسایط حمل و نقل همگانی، قابل دسترسی باشد و در صورت امکان بتوان پیاده به آن رسید و حداقل مقذور در جوار مدارس، کالج ها، دانشگاهها و کتابخانه ها باشد، که موزه ما در شهر خرم آباد جوابگوی موارد فوق می باشد و دسترسی مطلوبی به عناوین عنوان شده دارد. امروزه موزه ها بیش از پیش به عنوان (مراکز فرهنگی) تلقی می گردند. اما باید یاد آور شد که تنها دانشجویان از آنها بازدید نمی کنند، بلکه افرادی با زمینه های مختلف به بازدید از آنها روی می آورند و البته این در صورتی

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

است که موزه کاملاً در دسترس و در فاصله نزدیک بوده و آمدن این افراد به موزه حتی به عنوان گذراندن کمترین زمان از اوقات خویشتن نوعی تفریح آموزشی خواهند بود. موزه‌های منطقه ای، یا محلی، که به معرفی همه جنبه‌های (طبیعی، تاریخی و هنری) یک استان یا ولایت می‌پردازند (میرزایی و سجادزاده، ۱۳۹۴).

جهانگرد نژاد در سال ۱۴۰۰، در پژوهشی با عنوان «بررسی تاثیر اقلیم در معماری بومی ایران» به این موضوع اشاره نمود که، اهمیت تاثیر اقلیم بر معماری، انجام مطالعات و پژوهش‌های جامعی را در این زمینه ایجاب می‌کند. بویژه در کشور ما که تنوع شرایط اقلیمی در آن کاملاً مشهود است. انجام تحقیقات گسترده در این زمینه امری اجتناب‌ناپذیر است. بطور کلی، این پژوهش‌ها به دو صورت نظری و عملی انجام می‌گیرد. دروجه اول، مباحث نظری مربوط به اقلیم و ساختمان، مورد بررسی قرار می‌گیرد و در وجه دوم، با بهره‌جستن از آمار آب و هوایی مناطق مختلف و انجام تقسیم‌بندی‌های اقلیمی، همچنین با استفاده از نمونه‌های ساختمانی مناطق مختلف اقلیمی، آزمایش‌ها و محاسبات دقیق صورت می‌گیرد. از آنجا که آزمایش‌ها عملی در چارچوب وظایف موسسات تحقیقات ساختمانی انجام می‌گیرد و این امر تنها با تخصیص بودجه و زمان کافی از سوی سازمانهای مربوطه امکان‌پذیر است، همچنین به دلیل نبود امکانات عملی جهت انجام این برنامه‌ها و در دست نبودن امار و اطلاعات آب و هوایی مناطق مختلف، پژوهش حاضر بیشتر در وجه اول استوار است. معماری و اقلیم، پیوندشان بیشتر به رابطه نوزاد و آغوش می‌ماند، یا نسبت هر رستنی با خاک، حریم امن و بستر بالیدن. با بستگی‌ای تکامل‌آفرین؛ الهام بخش و البته، نه محیط‌زا. در این معنا، آغوش، خاک و اقلیم، رابط حیات و سرزندگی و نبودشان نمود میرایی است. تجربیات معماری بومی در پهنه جهان و آروین‌های آن در معماری ایران زمین نیز، خود گواه‌تاکیدی بر اندیشه‌ی فرم‌زایی ملاحظاتی اقلیمی در معماری است تا عاملی بر محدودیت آن یا اسارت معمار. میزان متفاوت و ترکیب‌گونگون عوامل اقلیمی که خود ناشی از تفاوت موقعیت جغرافیای مناطق مختلف است، حوزه‌های اقلیمی متفاوتی در جان‌پدید آورده که هر یک ویژگی‌های خاصی دارد. محیط زیست، شهرها و حتی بناهای مربوط به این حوزه‌های اقلیمی، ویژگی‌های خاصی متناسب با شرایط اقلیمی خود به دست آوردند. هدف این گزارش، تعیین حوزه‌های مختلف اقلیمی ایران در ارتباط با معماری و ارائه اطلاعاتی است که برای دست‌یابی به طرح‌های منطقی معماری و هماهنگی با اقلیم مورد نظر است. در این گزارش تاثیر هر یک از عناصر اقلیمی (تابش آفتاب، رطوبت و باد) بر ساختمان مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بین این عناصر، تابش آفتاب- که نور و حرارت طبیعی را به وجود می‌آورد- مهمترین عنصر محسوب می‌شود (جهانگرد نژاد، ۱۴۰۰).

در سال ۱۴۰۰، فروتن و طباطبایی عقدا در مقاله‌ای با نام «ارزش‌ها و کاربرد معماری بومی» به این مهم دست یافتند که، معماری بومی هر منطقه از موارد با ارزشی است که توانسته ارزش‌های فرهنگی، تاریخی، اجتماعی و مذهبی آن محل را به نمایش گذارد. ارزش‌های نهفته در معماری بومی هر شهر، نشان‌دهنده‌ی تفکر مردم آن شهر می‌باشد، در نتیجه آرامش و کیفیت زندگی مردم می‌تواند در گرو حفظ همین ارزش‌های معماری باشد که این امر مستلزم شناخت و معرفی میراث فرهنگی و هویتی شهر است. به‌طور کلی معماری بومی برگرفته از ویژگی‌های محیطی در جهت رفع نیازهای انسانی در محیط است. دانش بومی بخشی از ثروت و سرمایه ملی است. معماری بومی در ایران نه تنها پاسخگوی نیازهای انسان بود بلکه فراتر از آن در جهت رشد و تعالی آن نیز عمل نموده است (فروتن و طباطبایی عقدا، ۱۴۰۰).

در پژوهشی با عنوان «الگوهای معماری بومی ایران» که در سال ۱۴۰۰ توسط حسین پور نادر ارائه شده بود، به این موضوع اشاره نمود که، در راستای بحث معماری پایدار یکی از مواردی را که میتوان مورد توجه قرار داد معماری بومی هر منطقه است. الگوهای معماری سنتی بومی ایران، قبل از پیدایش تکنولوژی و مصالح جدید ساختمانی در تمام نقاط کشور و به هر شکل و به هر کیفیت، نوعی معماری افقی و با هویت بشمار میرفت که در طی سالیان دراز و قرنهای متمادی، مصالح، الگوها و شیوه‌های فنی ویژه خود را داشت. این نوع ساخت و ساز بومی بسیار بجا مینمود و به موقع و کاملاً ارزنده و منطقی و گاه نیز بس شگوهمند بود و هنوز هم بعنوان یک معماری شریف و برخوردار از مقیاس انسانی دارای همان ارزش و اعتبار است. تحلیل الگوهای معماری بومی ایران، نشان‌دهنده که به رغم کثرت و تنوع و پیچیدگی بناها، اصول و مفاهیم و الگوهای یکسانی، در

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

طول زمان، در این معماری بکار گرفته شده اند. افزون بر آن، تکامل معماری ایران بیشتر بر تعالی اصول و مفاهیم و الگوهای جدید، در جریان نوعی فعالیت هوشمندانه و ماهرانه معماری استوار بوده است. با پذیرش این امر، میتوان در معماری امروز ایران نیز به همان اصول و مفاهیم و الگوها پرداخت و آنها را در جریان یک فعالیت خالق تکامل بخشید و به پیش برد. این پژوهش به صورت تفسیری-تاریخی و کیفی و به روش تحلیل محتوا و شواهد استنباطی و با استفاده از مرور متون و منابع موجود در این زمینه انجام شده است (حسین پور نادر، ۱۴۰۰).

میرزا کوچک خوشنویس و مهدی نیا در سال ۱۳۹۹، در پژوهشی با عنوان «تاثیر بوم گرایی در شکل و فرم معماری معاصر ایرانی» به این موضوع پرداختند که، نخستین چیزهایی که در برخورد با یک اثر هنری با آن روبرو می شویم مسئله شکل/فرم و محتواست، بی تردید یک ساختمان برای اینکه مفید واقع شود ساخته می شود، اما نمیتوان ویژگی بنا را به عملکرد آن تقلیل داد، یک بنا بیشتر از این هاست. رویکردهای واقع گرایانه، آرمان گرایانه و یا عمل گرایانه در هر دوره تاثیر خود را بر ارتباط میان شکل/فرم و عملکرد می گذارند، و بسته به امکانات بی آن در هنرهای گوناگون شکل/فرم های خاصی را پدید می آورند، در زمینه معماری محتوا بسیار نزدیک به مفهوم عملکرد می شود گرچه کاملاً همان نیست، بدون تردید نخستین ویژگی یک ساختمان این است که باید کارآیی داشته باشد، ببرد کاری به خورد، و ابتدایی ترین انتظار از اثری معماری این است که ساختمانی قابل استفاده باشد، که براحتی بتوان در آن زندگی کرد، این اصل بدیهی هر ساخت و ساز است. در فرآیند تحقیق از تکنیک های توصیفی-تحلیلی استفاده شده و داده های مورد نیاز برای شکل گیری نظری موضوع با روش کتابخانه ای و جستجوی منابع مختلف جمع آوری شده است. نوع پژوهش مورد استفاده جنبه کیفی دارد و به واسطه جستجوی نظم ساختاری در می آن مفاهیم و تعاریفی که از معماری معاصر ایرانی، برای فهم بهتر آنها و یافتن نسبت و رابطه هایی که با هم دارند، انجام گرفته است. روش تحقیق استدلال منطقی به کار گرفته شده، که طی بررسی های توصیفی و با توجه به مولفه بوم گرایی، عواملی را که در شکل و فرم معماری معاصر ایرانی که هدف این پژوهش می باشد، شناسایی و بررسی نموده است. فرض این است که شکل و فرم معماری معاصر ایرانی که هدف این پژوهش می باشد، شناسایی و بررسی نموده است. فرض این است که شکل و فرم معماری معاصر ایرانی تحت تاثیر بومگرایی نیز بوده و در این مقاله به نسبت و میزان این تاثیرگذاری پرداخته می شود (میرزا کوچک خوشنویس و مهدی نیا، ۱۳۹۹).

۸- نتیجه گیری و پیشنهادات

عدم توجه کافی به ارزش های بومی چه در نظر و چه در عمل و ارزش تلقی شدن بی ارزشی های غالباً غربی، در نگاه اندیشمندان و طراحان حوزه معماری و حوزه های مربوطه باعث گردیده است که نه تنها فاصله ای جدی میان معماری امروز و ارزش های فرهنگی به وجود آید، بلکه این فاصله گاهی مایه مباهات معرفی میگردد. به منظور یافتن راه برون رفت از وضعیت کنونی، مؤلفه هایی که تأثیری به سزایی در شکل گیری معماری بومی، مورد بررسی واقع شدند.

در بدایت امر لزوم خوانشی دوباره از دانش بومی ضروری مینماید، چرا که ارزش های دانشی میتوانند معیارهایی بینشی و فرهنگی را به وجود آورند و این معیارها چیزی فراتر از اطلاعات و محاسبات عددی است که در نهایت وارد مبانی نظری معماری بومی نیز میشود. نوع نگرش به دانش، اهمیت علم و اینکه چه علمی به عنوان علم حقیقی است، شکل دهنده نگاه مردمان ایران به بحث دانش است که مورد غفلت جدی واقع شده است. در بحث فرهنگ اگر چه نوعی از تفکر پست مدرن نگاهی به ارزش های فرهنگی دارد، اما این نگاه با معیارهای غیر از معیارهای بومی و آنچه از دل فرهنگ برون می آید است و صرفاً به عنوان پارامترهایی مطرح میگردد. با توجه به مسائل بیان شده به این نتیجه دست می یابیم که، معیارها و شاخص های بوم گرایی که در معماری کوچ نیز اثر گذار هستند به صورت ذیل می باشد:

۱) نگاه به طبیعت و تداعی تقدس آن

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

(۲) معناداری طبیعت در معماری

(۳) طراحی اقلیمی

(۴) خودبسندگی

(۵) پرهیز از بیهودگی

مراجع

۱. آب پیکر، رقیه، تاثیر مصالح بوم آورد بر معماری پایدار، هفتمین کنگره سالانه بین المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران، ۱۴۰۰.
۲. بهزادپور، محمد و حسینی، سید حسن و بیجنوند، هادی، بررسی تاثیر اقلیم بر معماری بومی گیلان در دوره معاصر با رویکرد معماری بوم گرا، کنفرانس بین المللی مطالعات بین رشته ای در مدیریت و مهندسی، تهران، ۱۳۹۹.
۳. جهانگرد نژاد، نوید، بررسی تاثیر اقلیم در معماری بومی ایران، اولین کنفرانس عمران، شهرسازی، معماری و محیط زیست، اولین کنفرانس عمران، شهرسازی، معماری و محیط زیست، ۱۴۰۰.
۴. حسین پور نادر، ماریا، الگوهای معماری بومی ایران، ششمین همایش بین المللی عمران، معماری و شهر سبز پایدار، همدان، ۱۴۰۰.
۵. خان احمدلو، مرضیه، زمینه گرایی در معماری و تحلیل نمونه موردی موزه در زمینه گرایی، چهاردهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست، شیروان، ۱۴۰۰.
۶. داوطلب، جمشید و فروزانفر، مریم، منطقه گرایی در معماری بومی و تاثیر اقلیم و مصالح بوم آورد بر معماری پایدار: مطالعه موردی بیرجند، اولین کنفرانس مهندسی و فن آوری، تبریز، ۱۳۹۹.
۷. زارع، ثریا، معماری منظر، بوم شناسی و زیبایی شناسی در معماری، کنفرانس ملی معماری، عمران، شهرسازی و افق های هنر اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب، تبریز، ۱۴۰۰.
۸. شاهی، محمدمین، ارگ بهارستان نمادی از یک معماری پایدار سنتی در ایران (الگویی بر معماری بومی)، ششمین همایش بین المللی مطالعات معماری و شهرسازی در جهان اسلام، تهران، ۱۳۹۹.
۹. صادق پی، ناهید، تاریخچه و علل گرایش به معماری بومی در غرب، کشورهای اسلامی و ایران، دوفصلنامه معماری اقلیم گرم و خشک، دوره ۲، شماره ۲، ۱۳۹۱.
۱۰. صفی نژاد، جواد، کوچی های ایران، پیام یونسکو شماره ۲۹۴، ۱۳۷۴.
۱۱. عابدی، سیما و شهابی، زهرا و مسعودی، حنا و ماکینانی، حدیث، بررسی نقش فرهنگ بومی و نحوه تاثیر آن بر شکل گیری معماری سنتی، سومین کنفرانس محیط زیست، عمران، معماری و شهرسازی، ۱۳۹۹.
۱۲. فروتن، سعید و طباطبایی عقدا، سیدطاها، ارزش ها و کاربرد معماری بومی، هفتمین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و مدیریت شهری، ۱۴۰۰.
۱۳. قربی، میترا و عباسپورباغیری، مریم، بررسی ارزش های معماری بومی در جهت توسعه معماری پایدار، کنفرانس بین المللی عمران، معماری، توسعه و بازآفرینی زیرساخت های شهری در ایران، تهران، ۱۳۹۹.
۱۴. کردرستمی، فاطمه، تاثیر اقلیم بر معماری بومی و پایدار، سومین کنفرانس بین المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، تهران، ۱۳۹۹.
۱۵. گنجی صفار، حامد و نیکپور، منصور، بررسی تاثیر و نقش سازگاری اقلیم بر طراحی معماری بومی، هفتمین کنفرانس ملی پژوهش های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری و ششمین نمایشگاه تخصصی انبوه سازان مسکن و ساختمان استان تهران، تهران، ۱۳۹۹.
۱۶. ماهوتیها، فاطمه، تاثیر مصالح بوم آورد بر معماری پایدار، پنجمین کنفرانس بین المللی پژوهش های کاربردی در علوم و مهندسی، ۱۳۹۹.

شانزدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

۱۷. محمدزاده میرکی، کیمیا، بوم گرایی و ارزشهای معماری بومی پاسخگوی نیاز امروز معماری، کنگره بین المللی عمران، معماری و شهرسازی معاصر جهان، اهر، ۱۳۹۵.
۱۸. مرتضوی، مریم و استقلال، احمد، بررسی جایگاه مصالح و معماری بومی در نمای شهری با استفاده از رویکرد توسعه پایدار، ششمین همایش بین المللی مطالعات معماری و شهرسازی در جهان اسلام، تهران، ۱۳۹۹.
۱۹. مشیری، سید رحیم، جغرافیای کوچ نشینی، انتشارات سمت، ۱۳۸۰.
۲۰. موبدی فر، محمدسعید، تحلیل مولفه های فرهنگ و معماری بومی و تاثیر آن بر معماری پایدار، پنجمین همایش بین المللی عمران، معماری و شهر سبز پایدار، همدان، ۱۳۹۹.
۲۱. مه دیزاده حکاک، امیرعطا، مقام نور و ارتقاء زیست بوم معنایی در معماری، هفتمین کنفرانس بین المللی یافته های نوین علوم و تکنولوژی با محوریت علم در خدمت توسعه، تهران، ۱۳۹۹.
۲۲. میرزا کوچک خوشنویس، احمد و مهدی نیا، سیداحمد، تاثیر بوم گرایی در شکل و فرم معماری معاصر ایرانی، چهارمین کنفرانس بین المللی مهندسی عمران، معماری و شهرسازی، تهران، ۱۳۹۹.
۲۳. میرزایی، فاطمه و سجادزاده، حسن، بررسی نقش زمینه گرایی در معماری (نمونه موردی: موزه مردم شناسی قوم لر با رویکرد زمینه گرایی)، دومین همایش ملی افق های نوین در توانمند سازی و توسعه پایدار معماری، عمران، گردشگری، انرژی و محیط زیست شهری و روستایی، همدان، ۱۳۹۴.
۲۴. میرزائیان، عاطفه و سیاری، شادیه و مولانایی، صلاح الدین، تاثیر مصالح بوم آورد بر معماری پایدار، ششمین همایش بین المللی عمران، معماری و شهر سبز پایدار، همدان، ۱۴۰۰.
۲۵. میرطالبیان، سیدعرفان، تاثیر هویت و فرهنگ بر سبک معماری بومی، هفتمین کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در علوم مهندسی، ۱۳۹۹.
۲۶. ناری قمی، مسعود و دامیار، سجاد، رویکردها به معماری بومی در نظریه پردازی مدرن معماری، دوفصلنامه معماری اقلیم گرم و خشک، دوره ۳، شماره ۳، ۱۳۹۴.
۲۷. نجفی نژاد، مجید، بررسی شاخص های (پایداری فرهنگی، پایداری بوم شناختی، پایداری زیست محیطی) شهر پایدار با رویکرد معماری شهری (مورد مطالعه شهر رفسنجان)، پنجمین همایش بین المللی عمران، معماری و شهر سبز پایدار، همدان، ۱۳۹۹.
۲۸. نژادعلی، صبا و وزیری، وحید و حق شناس، ساناز، مولفه های مشترک موثر در شکل گیری معماری بومی و قالی ایرانی، ششمین کنگره ملی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران، ۱۳۹۸.
۲۹. نصیریان، نادیا، ارزش ها و رازهای پایداری معماری بومی در خانه ایرانی، هفتمین همایش علمی پژوهشی توسعه و ترویج علوم معماری و شهرسازی ایران، تهران، ۱۳۹۹.
۳۰. نصیریان، نادیا، معماری پایدار و عناصر سازنده آن در معماری بومی ایران، هفتمین همایش علمی پژوهشی توسعه و ترویج علوم معماری و شهرسازی ایران، تهران، ۱۳۹۹.

31. Forman, R.T.T. (1995). Land mosaics: the ecology of landscapes and regions. Cambridge: Cambridge University Press.